

Armando López Castro

María Luzdivina Cuesta Torre

(editores)

**ACTAS DEL XI CONGRESO INTERNACIONAL DE LA
ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE LITERATURA MEDIEVAL
(Universidad de León, 20 al 24 de septiembre de 2005)**

VOLUMEN I

UNIVERSIDAD DE LEÓN

Secretariado de Publicaciones

2007

Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Congreso Internacional (11º. 2005. León)

Actas del XI Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval : (Universidad de León, 20 al 24 de septiembre de 2005) / Armando López Castro, María Luzdivina Cuesta Torre (editores). -- [León] : Universidad de León, Secretariado de Publicaciones, 2007

2 v. : il. ; 24 cm.

Contiene : Vol. I – Vol. II. – Textos en español, portugués y catalán
ISBN 978-84-9773-357-6

1. Literatura medieval-Historia y crítica-Congresos. I. López Castro, Armando. II. Cuesta Torre, María Luzdivina. III. Universidad de León. Secretariado de Publicaciones. III. Título

82.09"04/14"(063)

© **Universidad de León**

Secretariado de Publicaciones

© Los autores

ISBN: 978-84-9773-357-6

Depósito Legal: LE-1443-2007

Impresión: Universidad de León. Servicio de Imprenta

ESTUDI PAREMIOLÒGIC DEL *TIRANT LO BLANCH*

Eduard Baile López

Universitat d'Alacant

1. DESCRIPCIÓ

El present article arreplega, en ordre de lectura, les *parèmies* i les *marques d'inserció* contingudes en el *Tirant lo Blanch*. Així mateix, el nostre treball mira de copsar la freqüència d'aparició de dites parèmies al llarg de la novel·la, ço és, de comprovar si n'hi ha una distribució equitativa o si, pel contrari, n'hi ha una d'irregular; en aquest sentit, mentre que l'equilibri en l'ús de paremiologia és un índex fiable de la unitat d'autor –o, si més no, d'un Martorell com a autor inicial i únic amb revisió posterior d'altres mans, però no coautoria– la presència de fragments amb absència de parèmies és relacionable amb la idea de dos autors amb sensibilitats diferents –tòpicament, un Martorell popularitzant i un Galba més allunyat de certs trets de la llengua no estrictament literària–.

2. JUSTIFICACIÓ

L'estudi paremiològic dels clàssics medievals en llengua catalana és una tasca necessària en tant que ens ajuda a comprendre'n millor el sentit i a conèixer-ne amb major profunditat els trets lingüístics. En aquest sentit, el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell, com a obra cabdal no només de la nostra literatura sinó del conjunt romànic, és una font bàsica i indispensable per a l'anàlisi de la paremiologia medieval i per a l'aprofundiment en la interpretació dels textos antics.

3. ESTAT DE LA QÜESTIÓ

Diversos autors han estudiat les parèmies tirantianes però, fins ara, cap no n'havia aportat una recopilació definitiva. En volem destacar aquestes quatre aportacions que tot seguit descriurem breument:

- a) Leguiel, en *Tirant lo Blanch. Aphorismes et proverbes* (publicat en la *Revue Catalane*, 75 i 76 el 1913), aplega 141 parèmies distribuïdes segons els 4 volums de l'edició Aguiló del *Tirant*: 25 en el primer, 40 en el segon, 53 en el tercer i 23 en el quart (Guia 1995: 130).
- b) Moll 1934 localitza un total de 45 parèmies i apunta la idea que la part atribuïble a Galba manca clarament d'exemples paremiològics (a partir del capítol 325): en contrast amb un Martorell amb bona oïda per a la paremiologia, Galba està més lluny de dominar el llenguatge popular. És, a més el primer a parlar del que després s'ha vingut a denominar marques d'inserció.
- c) Escrivà 1992 localitza 110 parèmies tot fent-ne una estructuració temàtica i traslladant la idea de l'absència creixent de parèmies del capítol 325 (Moll 1934) al 350.
- d) Guia 1995 fa un repàs de totes les aportacions prèvies, i hi afeg complementàriament algunes parèmies trobades per ell mateix al mateix temps que assenyala d'altres provinents de textos medievals més o menys coetànis. Finalment, estableix que el conjunt de parèmies localitzades entre tots els deu estar al voltant de les 200 parèmies.

4. OBJECTIUS

- a) Com a objectiu primari: obtenir la recopilació total de les parèmies i les marques d'inserció respectives contingudes en el *Tirant lo Blanch*.
- b) Com a objectiu secundari: determinar el grau de freqüència de les parèmies al llarg de la novel·la i deduir-ne, en conseqüència, si la fraseologia és constant -unitat d'autor- o si, pel contrari, hi ha desequilibris segons el fragment -intervenció d'un Galba no popularitzant en contrast amb un Martorell atret per la paremiologia.

5. METODOLOGIA¹ I HIPÒTESI DE TREBALL

- 1) Hem cercat tota parèmia inclosa en l'obra de Martorell a partir de les concordances lèxiques obtingudes sobre un text-base del *Tirant lo Blanch* (Martorell 2004, edició d'Albert G. Hauf). Per *parèmia*, del grec PAROIMIA 'instrucció' entenem qualsevol manifestació fraseològica representable a través de conceptes com ara refrany, proverbi, adagi, sentència, axioma, màxima, aforisme o dita, és a dir, prenem el mot con una mena de calaix de sastre que englobe tots els termes previs².
- 2) De la mateixa manera que amb les parèmies, hem fet una recerca exhaustiva de les marques d'inserció en el *Tirant* tot resseguint les concordances lèxiques del *Tirant*. Les marques d'inserció poden ser definides com les aïnes emprades per Martorell per tal d'introduir les respectives parèmies.
- 3) Finalment, hem analitzat la freqüència d'aparició de les parèmies al llarg de la novel·la per tal de veure si n'hi ha una distribució regular o si, tanmateix, hi ha parts que en manquen ostensiblement. En aquest sentit, podem aprofitar per observar si són certes les sospites, a hores d'ara en franca decadència, d'una part martorelliana caracteritzada per l'ús abundant de parèmies, i una part a càrrec de Galba amb absència de tal recurs.

6. RECURS PAREMIOLÒGIC

Citem les parèmies trobades tot indicant el capítol de l'obra en què s'inclouen, a més, assenyalant també si la parèmia havia estat prèviament localitzada i per quin autor: en Leguiel³, en Moll 1934, en Escrivà 1992, en Casanova 1994⁴ o en Guia 1995⁵.

amor de luny e fum d'estopa tot és hu (IV; Moll, Escrivà)

què val al moro la crisma si no coneix la sua error? (IV; Moll, Escrivà)

Què val a mi amor de marit sens res valer? (IV)

com lo treballat mariner que, fallint-li aquell port a hon sperança de repòs presumia (VI)

ira no y mesclau en vostres paraules (XIII)

més val al rey mort soptada que no ésser rey envergonyit (XV)

¹ Per a qüestions conceptuals, he tingut en compte Conca 1997.

² No hem assumit el concepte d'apoteigma perquè aquest és relacionat habitualment amb frases conegudes de personatges famosos, i ací preteniem més d'incidir en el caràcter popularitzant de la paremiologia.

³ Les referències a Leguiel, donat que no hi hem tingut un accés directe sinó un d'indirecte a través de Guia 1995, seran una mica deficients: Guia en cita força parèmies però no dóna raó de totes i cadascuna de manera que és possible que unes quantes parèmies que no donem com a localitzades per aquest autor anterior estiguen, efectivament, en Leguiel.

⁴ Treball no citat en l'apartat «Estat de la qüestió» perquè no té com a objectiu d'estudiar la paremiologia tirantiana sinó que tan sols en dóna referència en el context d'una investigació sobre el lèxic popular.

⁵ Guia, més que una compilació paremiològica *per se*, fa un estat de la qüestió així que li hem de pressuposar per coneixedor de totes les parèmies incloses en treballs anteriors. Quan el citem, doncs, ens referim exclusivament a aquelles parèmies que, en algunes ocasions, ell assenyala de nova localització al marge de les observades en treballs anteriors.

Lla on no ha erra no fretura demanar perdó (XIX; Moll, Escrivà)
Totes les coses estan bé en boca de dóna (XXI; Moll, Escrivà)
per natura càça ca (XXII; Moll, Escrivà)
en les guerres més val abtesa que fortalesa (XXIII; Moll, Escrivà)
casquí deu fer sforç per bé a fer (XXIII)
més val al cavaller bona mort que mala e penosa vida (XXIII)
pijor havia de ésser la recuada que no la malaltia (XXVII; Casanova)
val més viure simplement que ésser obliguat en alguna cosa (XXXVI)
car negun cavaller, rey d' armes, eraut o porsavant que done consell no pot ésser jutge (LXVIII)
lo teu stat, linatge e condició no és suficient per a descalçar-li lo tapí esquerre (LXVII)
tant val a l' hom ésser loat de mals hòmens com ésser loat de males coses. (LXVII; Moll, Escrivà)
la ventura casquí la's procura (LXVII; Moll, Escrivà)
ab mal e trebaill se guanya honor: exiu d' un mal e donau en altre (LXVIII)
No's deu negú admirar de res que veja, car casquí ve ab sa fantasia (LXVIII)
Del bo tria hom lo millor (LXXI bis; Leguiel, Escrivà, Casanova)
Més té giny que no força (LXXIII; Guia)
batailla a tota ultrança és fort e de mala digestió (LXXIII)
trementina bullenta no us ha tocat. (LXXIII)
tot l' esforç de les dones és en la lengua. (LXXVI; Moll, Escrivà)
casquina cosa ve en son temps. (LXXVIII)
a valentia de negú no y fretura dar testimonis, e moltes voltes se segueix que tal és loat de virtut que n poseix molt poca (LXXXI)
Deixe-los aler por far son dever. (LXXXI)
si tingués a fornir un castell qui spera ésser assetjat de enemichs (XCVII)
nostre Senyor algunes veguades permet algun gran peccat per major benefici (XCVIII)
sóu tals com los àsens de Sòria, que van carreguats de or e menjen palla (XCVIII; Guia)
A veguades se segueixen coses en una hora que no s' esdevé en mil anys (XCVIII)
amau a qui us ama (C)
amor que prest és venguda més prest és perduda (C; Moll, Escrivà)
E tals com aquests són dits hòmens corsaris, qui van a roba de tothom (C)
mudant edat muda's ventura (C)
No seu en aqueix banc que vós dieu (C; Leguiel)
Li donen sus hi mat (C; Leguiel)
amor que prest és perduda, més prest és perduda (CI; Escrivà)
per ço com allí va la nau més segura com corre fortuna (CI)
E la pròpia sanch no's pot tornar aygua. (CII; Moll, Escrivà)
no façam de la concòrdia discòrdia e de la pau guerra (CIII)
la mort és comuna a tots e prest és passada, qui dóna fi a tots los mals (CVII bis)
aquell és dit cavaller qui fa cavalleries, aquell és dit gentilom qui fa gentilees, aquell és noble qui fa nobleses (CVII bis)
més stime la honor e lo premi de nostre Senyor que tot lo tresor del món (CVIII)
los ulls són missatgers del cor (CIX; Escrivà)
là i va la lengua, hon lo cor dol (CIX; Moll, Escrivà)
més val star sola que ab mala companyia (CIX; Moll, Escrivà)
qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal, majorment que el tinga per marit, perd la glòria d'aquest món (CIX; Moll, Escrivà)
aquestes cases són comunes a totes gents e, qui primer és en temps, és primer en dret? (CX)
yo tinch conill, qui és de major stima e deu preçehir al moltó, axí com la perdiu preçehix al conill, per que li deu ésser feta honor (CX)
vull perdre la persona e la pedra si cors viu hi à (CX)
bort no pot ni deu ésser admés a senyorejar regne negú (CX)
tot arbre bort deu ésser taillat e mmes al foch (CX; Escrivà)
a veguades les parets tenen orelles (CX)
molt parlar nòu e molt gratar cou. (CX; Leguiel, Moll, Escrivà)

del mal que hom té por, de aquell hom se mor. (CX; Moll, Escrivà)

E més stime ésser monja o muller de çabater que haver aquest per marit, encara que fos rey de França (CX)

yo preguaré a Déu que vostra boca peccadora no vingua a pa exut! (CXI; Casanova)

moltes veguades se esdevé que no ha mal que no vingua per bé (CXIII)

E là hon són molts de un offici, tostemps s' i engendra enveja e mala voluntat (CXIII)

la mundana glòria, a veguades, qui tota la vol tota la pert. (CXIII) Escrivà

No som en temps de abundar en paraules —dix Tirant—. La mort o la vida en la tua mà stà. (CXIII)

Ab la rahó de mon compare me'n vaig, (CXIII; Moll, Escrivà)

Jamés s' és vist en fét d' armes, ni menys spasa fellona davant los seus hulls (CXIII)

stimaria més ésser martre que confessor (CXVII; Guia)

dels bons deu hom triar lo millor (CXIX; Escrivà)

Natural condició és a la natura humana amar (CXIX)

los cavallers jòvens llur delit és star entre les dames. (CXIX; Leguiel)

En esta terra bé sabran entendre lo vostre lati per scur que'l vullau parlar (CXIX)

ara stà la pedra en son loch (CXIX)

E qui fa son poder de emitar al mestre de la sciència, no fa poch (CXIX)

lla on se fa foc, fum n'ha d'eixir (CXXI; Moll, Escrivà)

Que no s'ha d'obtenir ab força estranya, mas ab giny e sforç vostre ho deveu portar a fi (CXXI; Guia)

quines coses són aqueixes tres que la guerra ha mester. [...]gent, argent e forment. (CXXIII; Escrivà)

A tu pot hom dir fill de iniquitat, engendrat en la mala planeta de Saturnus (CXXIII)

los prechs temerosos moltes voltes són deneguats. (CXXIII; Escrivà)

No es pertany a l'home savi respondre a paraules folles (CXXIV; Escrivà)

la pena deu enseguir a aquells que la meriten

no és novella cosa pagar los justs per los peccadors (CXXV)

La guerra acompare yo a la malaltia del cors de l' home, que lo un dia stà bé e l' altre mal, lo un dia li fa mal lo cap e l' altre lo peu. (CXXV)

Axí és de les batailles, que lo un dia sereu vençedor e l' altre sereu vençut (CXXV)

més val morir bé que mal. (CXXV)

mal vull al mal com ve en temps de bé, e molt pus mal com per ell pert lo bé. (CXXVI; Moll, Escrivà)

Que lo un peu va tan avant que l' altre no'l pot aconseguir! (CXXVII)

molt millor vos seria, ma filla, morisseu amant honestat que vergonyosament viure (CXXVII)

les coses que per sola virtut de amor se obren, de major premi són dignes (CXXIX)

més valia morir bé que no mal (CXXIX)

més valen les obres de pietat e de virtut que no la ira de aquest món! (CXXIX)

la ira foragita la pietat, e la pietat exalça la ira (CXXX; Escrivà)

Mal deport e negre tenim (CXXX)

la majestat vostra no té par, com lo fénix, axí en dignitat com en virtuts (CXXXII)

Ço que há altri fa dormir a mi desperta (CXXXII)

Qui bé stà, no's cuyta moure e, qui séu en pla, no ha d' on caure (CXXXII; Moll, Escrivà)

jamés se féu en lo món negun bon fét de armes si per amor no's fes (CXXXII)

no ha mal que no vinga per bé (CXXXIII; Escrivà)

La virtut no porta ab si dolor com les coses són ben fetes (CXXXVII)

més vos valria la mort virtuosa que pobresa vergonyosa (CXXXVII)

en aquests fét's tendré molts jutges e poch's advocats (CXXXVIII)

tant com lo regne és pus noble més excel·lent e poderós, tant han major enveja los vehins que prop li stan de possehir aquella (CXXXVIII)

qui a molts serveix no serveix a negú (CXXXVIII; Moll, Escrivà)

lla hon és lo major perill és la major honor (CXL)

«La honor sia mia e lo profit sia de vosaltres» (CXL)

cascú és causador de sos mals (CXL)

Guerra null temps no proceheix de amor, ne hoy no proceheix de amor ne de caritat (CXLIII)

una deu ésser la fi de la vida [e] del treball, e tostemps deuen ésser en guerra de enemich vesible e invisible (CXLIII)

Més val tenir los vasalls rics que no lo fisch (CXLIII)

lo príncep de rich regne no pot ésser pobre (CXLIII; Escrivà)
amant crex lo amor, e no pot ésser regne més perillós o incert que senyorejar als qui no volen (CXLIII; Escrivà)
negú acte violent pot ésser de llonga durada (CXLIII; Escrivà)
Descusa e no squinçes l' amistat antiga (CXLIII; Casanova)
segons que ell és amich dels altres, axí los altres li seran amichs. (CXLIII)
de valerós cor proceheix no curar de tals coses (CXLIII)
ira en príncep és fòrt leja cosa (CXLIII)
A qui diu falsies s' esdevé que no-l creu hom de les veritats, e grans veritats se ajusten ab poca falsia (CXLIII)
Res no és més bell que príncep cast, ne més leig que príncep luxuriós (CXLIII)
e bella enveja és al qui s' estima de virtut e no-n fretura perdre temps en enquerir d' altres antichs (CXLIII)
negú qui no stima la honor ne ha temor de vergonya no pot obrar ne viure virtuosament (CXLIII)
Ja deu ésser reputat bo qui s studia en fer bondats (CXLIII)
la caritat porta tot treball, e amor venç totes coses (CXLIII)
qui vol part de la honor e glòria, rahó és que porte sa part dels pensaments e càrrechs (CXLIII)
No consent la veritat ésser caillada (CXLV)
les coses de mal propòsit resten tostemps imperfetes (CXLV; Escrivà)
bé és presoner a qui presoners guarda (CXLV; Escrivà)
En temps de guerra s'hi requiren armes, que en temps de pau no hi cal ballestes (CXLVI; Moll, Escrivà)
no dóna qui ha, mas qui ho ha costumad (CXLVI; Escrivà)
amor és aquella qui eguala les voluntats e a l' indigne fa digne de ésser amat (CXLVI)
que quant hu no vol dos no s discorden (CXLVI; Leguiel, Escrivà, Casanova)
A la majestat vostra n' à pres axí com a sént Pere, que fogint per no morir en Roma, per la aparició tornà, coneixent son defalt mijançant voler d' altri (CXLVI)
No és dona ni donzella no s' o tingua a gran glòria que sia amada de grans e de poch (CL; Leguiel)
segons canta lo capellà, sí respon l' ascolà (CL; Moll, Escrivà)
No ha res en lo món que sia més plasant a la dona que és lo amor de l' home (CL)
qui oblida lo passat, oblida si mateix (CL; Escrivà, Casanova)
qui mal vol hoyr, primer l' à de dir (CLIII; Moll, Escrivà)
lla hon era lo major, lo menor cessava (CLIX)
quant hom és segur, del dubte surt una bona esperança (CLXI)
amor no és procuradora de vergonya ni séu en banch de çabater, mas ama a qui deu amar (CLXI)
qui pare ha per jutge, segur va a plet (CLXI; Moll, Escrivà)
La llengua bé parla e diu tot lo que vol, mas l' experiència verdadera (CLXI; Escrivà)
Les làgremes són scampades a vegades ab rahó, a vegades ab engan (CLXII)
Qui fa lo mal [...] rahó és que passe la pena. (CLXII; Casanova)
de mal principi no se'n pot seguir bona fi (CLXII; Escrivà)
Qui no ha fe no pot donar fe (CLII; Casanova)
Y ella semblava en aquell cars moço de çego (CLXIII)
hun cavall té quatre peus e cau, ¿quant més hun home, que no-n té sinó dos? (CLXIII)
Donar als mals perquè diguen bém donar als bons perquè no diguen mal (CLXIII; Moll, Escrivà)
no vullau donar del cap per les parets (CLXIII)
de dos mals lo menor se deu elegir (CLXIII)
haveu perduts los quexals en la guerra e dexar exir a negú! (CLXIII)
La virtut ne-l poder no stà en riqueses, mas en ànimo virtuós e ginyós (CLXIII)
Les coses que sens dificultat haver-se poden, l' estima de llur vàlua perden (CLXX; Escrivà)
No és més secreta cosa en lo món com és lo cor de la donzella (CLXXII)
la llengua raona lo contrari del que té en lo cor (CLXXII; Leguiel)
en una capsa no pot cabre honor e delit (CLXXII; Leguiel, Escrivà)
les paraules dissimulades sens obra difamen l' ome (CLXXII)
a vós no poran metre mostalla per jolivert (CLXXII)
Quant en la roca veuràs/lo pas de la serpnt,/de la dona sabràs/tot son enteniment (CLXXII)

*Hom no sab l' auceïll/volant hon se posarà, /ni-s sa[b] del jove[nçell]/ si bo o mal serà (CLXXII)
 batalles noen, e cantar e sonar plaen (CLXXII; Escrivà, Casanova)
 la llengua és senyal de ço que lo cor desija (CLXXVI; Escrivà)
 És lo callar més propi que lo respondre (CLXXVI; Escrivà, Casanova)
 Aquestes embaxadors vénen ab la malesa al davant e volrien fer son joch taula (CLXXX)
 qui compta sens l' oste, dues voltes té a comptar (CLXXX; Moll, Escrivà)
 de mal principi bona fi no s' espera. (CLXXXIII; Escrivà)
 E per ço diu lo vulgar que ardiment és cap e principi de totes virtuts (CLXXXIII)
 de bon fruyt ix bon fruyter, / e de virtuós cavaller juhí verdader. (CLXXXVI; Escrivà)
 la cosa quant més se ama més se desija amar (CLXXXIX)
 les coses que en extrem són males, en algun temps o jamés no poden ésser bones (CXC; Escrivà)
 Treball perdut per no conèixer la falta (CCI)
 Qui mercé no ha, mercé no deu trobar (CCIX; Moll, Escrivà)
 Lo donar [...] és principi d'amistat e de gran amor , e fa lo do pasent e graciós lo que prestament lo dóna
 (CCXII; Moll, Escrivà)
 après de peccar se segueix penedir? (CCXIII)
 no sia de perdre la sperança, car Roma no-s pogué fer en hun dia. (CCXIII; Moll, Escrivà)
 qui és piadós e puix se penit, no deu ésser piadós dit. (CCXIII; Moll, Escrivà)
 No semblau sinó mossa d'hostal (CCXV; Leguiel)
 huns són amichs de paraules e servexen de vent e, de açò aytal, fan semblant fins a la boca (CCXVIII)
 yo sé traure de gata morta gatons vius? (CCXX)
 no deu hom hom tant amar a altri que faça hom mal a si (CCXXIII; Moll, Escrivà)
 Puix vós sou farta, poch curau dels dejuns, que voleu tant sperar! (CCXXV)
 temps hi à de comportar, y altre temps de riure e de plorar (CCXXVI)
 com lo cel sià roig, senyal és de tempesta. (CCXXVII; Moll, Escrivà)
 Les paraules són senyals ab les quals nostres intencions se mostren (CCXXVII; Escrivà)
 qui moltes n'erra i n'esdevé una no pot dir totes sien errades (CCXXVIII; Moll, Escrivà)
 A l'home que és mort, no li cal fer llonga esperança (CCXXVIII; Moll, Escrivà)
 Qui dóna consell [...] forçat és que hi pose el seu (CCXXIX; Moll, Escrivà)
 entre amichs no y cal tovalla (CCXXIX; Moll, Escrivà)
 qui mal consell creu no pot ésser que alguna volta no li'n vinga dan e desonor? (CCXXIX; Escrivà)
 sens poder senyoria poc val (CCXXIX; Escrivà)
 Qui promet en deute es met (CCXXX; Moll, Escrivà)
 No és home en lo món que sia animós en armes que no sia temerós (CCXXXI; Escrivà)
 que en temps de adversitat los parents e amichs tornen enemichs (CCXXXIII; Escrivà)
 e a un plaer, cent dolors né aconsegueix hom. (CCXXXIII)
 neguna dona no pot ésser dita sàvia qui no tingua honesta la lengua (CCXXXV)
 la fama és senyal de la bondat de la persona (CCXXXV; Escrivà)
 E no vullau que pensen [...] que yo sia cresol de carnicer, que faça lum a altri e que creme a mi mateixa.
 (CCXXXVI)
 lo major mal fa cessar lo menor (CCXXXVI; Escrivà)
 qui ha fet lo mal, que'n porte la pena? (CCXXXVI)
 pertany-se dels hòmens virtuosos haver paciència en llurs adversitats, que allí són coneguts
 (CCXXXVII; Escrivà)
 Negú no és stat creat que no haja errat (CCXLIII; Moll, Escrivà)
 amor no accepta noblesa, ni llinatge, ni igualtat (CCLVI; Escrivà)
 El qui erra pena mereix (CCLVI; Escrivà)
 amor que prest és venguda molt prest és perduda (CCLVI; Moll, Escrivà)
 la bona companyia feta entre dos, se deu blanament concordar en fets e en dits e en virtuosos obres
 (CCLXVI)
 vos porien molt prometre e poch donar, e del blanch vos farien groch (CCLXVII)
 aquest bon voler que tinch, ab la capita ho prenguí e ab la mortalla ho dexaré (CCLXVII)
 tot lo que lhu no és or (CCLXXVIII; Leguiel, Moll, Escrivà)
 ¿E no sabeu vós que après de l'aspre e fred matí ve lo bell sol? (CCLXXXVIII; Escrivà)
 les coses noves solen més plaure e ab més esforç executar que les molt vistes (CCXCIII; Escrivà)*

lo que hom no té se sol ab major afecció desijar que lo que hom posseix (CCXCIII; Escrivà)
neguna cosa no és tan delitosa que per llong no us torn enujosa (CCXCIII; Escrivà)
tant vos aprofitaria com fer un clot en l'arena, e ab un anap foradat buidar tota l'aigua de la mar (CCXCVI; Casanova)
aquella cosa és perduda sens dolor que sens amor és posseïda (CCXCIX)
més val de dos mals pendre lo menor (CCXCIX; Escrivà)
Tard és vist que de foll navegar se puga atènyer segur viatge (CCCI; Escrivà)
obra és de cavallers una volta ésser vençuts e altra vencedors (CCCIV; Escrivà)
per què la senyoria tua laura en arena? (CCCIX)
Tart s' esdevé lo que hom desija, ans sempre lo contrari se demostra (CCCX; Escrivà)
E sovint se veu en les batalles que los menys vencen los més, e los flachs als forts (CCCX)
la llengua és estrument ab lo qual cascú condueix en dir lo que vol (CCCXVI; Escrivà)
Més honor se fa lo qui perdona a son enemic que aquell qui el mata (CCCXVII; Guia)
no pot ésser que qui usa la guerra, per moltes vegades que pren, que alguna volta no sia pres (CCCXVIII; Escrivà)
Lo cavaller que no ajuda, e lo capellà que no dóna, e lo jueu qui no presta, e lo pagés qui servitud no fa, no valen res tots aquests (CCCXX; Leguiel, Escrivà, Casanova)
Més te val ésser bon scuder que mal cavaller (CCCXXI)
lo que no volríeu per a vós, no deurieu desijar per altri (CCCXXIII)
qui sovint en armes va y dexa la pell o la y dexarà. (CCCXXV; Moll, Escrivà)
Les paraules són senyals ab los quals nostres intencions se mostren (CCCXXV; Escrivà)
lo matrimoni que per força és atorgat no val res (CCCXXX; Escrivà)
qui en batalla entra en desordre, fugint se n'ix (CCCXLVIII ; Escrivà)
les coses de mal principi tard o nunca poden finir bé (CCCXLIX; Escrivà, Guia)
Més honor li és que si cent voltes lo feia morir (CCCLI; Guia)
Així com fa aquell qui furta lo bou e dóna les cames per amor de Déu (CCCLIV; Leguiel)
Com de donar sia acostumat (CCCLIV; Moll, Guia)
Més estime la glòria que la pecúnia (CCCLIV; Guia)
Car, a qualsevulla part que tastes la mar, salada la trobaràs (CCCLV; Leguiel)
te'n pren axí com lo ferrer, que, si no us crema la roba, dóna-us enuig ab lo fum (CCCLVIII)
a tu te'n pren axí com fa a la abella qui porta la mel en la boca e lo fibló en la coha. (CCCLXI; Casanova)
lla hon amor no ha, no y pot haver recort. (CCCLXVI; Escrivà)
Lo vincle de la sang, qui no es pot tornar aigua (CCCLVII; Guia)
Aquell no té verdadera amor qui no la mostra al obs (CCCLXII; Casanova)
Gran injúria és feta al donador quant lo do és recusat (CCCLXXVII; Escrivà)
Virtut no pot ésser adquerida ne l'ome pot ésser virtuós sens amor (CCCLXXVIII)
les coses no conegudes no poden ésser amades (CCCLXXVIII)
cascuna cosa ha son temps (CCCLXXVIII)
Qui troba ver amic, troba tresor (CCCLXXVIII; Escrivà, Casanova)
Lo do graciós declara amistat e la promptitud del do manifesta la voluntat del ordenador (CCCLXXVIII; Guia)
Aprés la nit ve lo dia, e après lo núvol lo bell sol (CCCLXXX; Leguiel)
allà hon no ha culpa, no y fretura perdó (CCCCXV; Leguiel, Casanova)
Valia més morir com a cavallers que no deixar-se pendre com a moltons (CCCCXXI; Guia)
negú fiar no deu en les mundanes prosperitats perquè al millor punt de fallen (CDXXIX; Escrivà)
lo temps perdut no es pot cobrar (CDXXXV; Escrivà)
Los combats d'amor [...] no ab força, mas ab ginyosos afalacs e dolços engans s'atenyen (CCCCXXXV; Guia)
moltes vegades cau la pena sobre aquell qui la tracta (CDXXIV; Escrivà)
Miserable cosa és haver temor de ço que hom no espera haver res (CDLXXV; Escrivà)

7. MARQUES D'INSERCIÓ

Tal com ja hem assenyalat suara, les marques d'inserció serveixen a Martorell per introduir les parèmies. Val a dir que el primer a observar-les fou Moll 1934, tot i que no les anomenà així.

Habitualment, les parèmies tan sols apareixen al mig del discurs del narrador o en boca d'un personatge sense cap tipus d'introducció particular⁶, però, en certes ocasions, Martorell emprà certs recursos interessants:

- a) Conjuncions o locucions conjuntives causals com ara *car, per què o per sò com*.
- b) Estructures discursives que impliquen l'opinió personal de qui parla: *só de parer que, parau bé sment en lo que us diré, e dir-vos he per què, e par –me que, a mi és semblant que, no saps tu bé que, al parer meu, me fon respost, dich que, sàpia que, vos donam de consell, yo bé sé que, mas pensa que, etc.*
- c) Estructures discursives que donen a entendre per si mateixes que estem davant de parèmies: *e legim que, bé és veritat l' exemple vulgar qui diu, car sentència és comuna que, e per ço se diu que, e per ço se diu aquell refrany vulgar, com sabuda cosa és que, car dien en Calàbria, aquell grosser parlar que diu, axí com diu lo proverbí, e de açò ve lo que-s diu, tostemps he vist que, tostemps he hoït dir que, e per ço se diu en la nostra terra hun exemple vullgar, car diu lo bon exemple verdader que, etc.*

8. FREQUÈNCIA DE LES PARÈMIES

Hem analitzat els percentatges d'aparició de parèmies en el *Tirant* a partir de l'estructuració tradicional en 5 parts, cosa que ens na permés de copsar si hi ha, segons quins fragments, la mà d'un Martorell popularitzant o la mà d'un Galba alèrgic a l'ús de refranys, proverbis, etc. El total de parèmies localitzades és de 253, quantitat que representa el 100 %; en aquesta sentit, la distribució queda així:

- 1a part (capítols I-XCVII): 29 parèmies (11,5 % aproximadament);
- 2a part (capítols XCVIII-CXIV): 36 parèmies (14,2 % aproximadament);
- 3a part (capítols CXV-CCXCVI): 146 parèmies (57,7 % aproximadament);
- 4a part (capítols CCXCVII-CDVII): 35 parèmies (13,8 % aproximadament);
- 5a part (capítols CDVII en avant): 7 parèmies (2,8 % aproximadament).

Vistos els resultats, cal concloure que no hi ha cap desequilibri ostensible en la distribució de parèmies independentment de la part del text a què ens referim -òbviament, si tenim en compte la diferent quantitat de capítols de cada fragment- llevat de la quart part, però no podem establir cap relació entre aquest fet i la suposada mà de Galba car no hi ha canvi de freqüència a partir dels capítols citats per Moll o Escrivà i els immediatament previs: més concretament, observem com a partir del capítol 325, punt en què Moll 1934 assenjala la mà d'un Galba menys atent a la paremiologia que Martorell, encara hi trobem 27 parèmies; i des del capítol 350, punt en què Escrivà 1992 indica una baixada abrupta de paremiologia, 24.

⁶ En qualsevol cas, es podria parlar del recurs a vocatius o a partícules com «dix» que introdueixen l'opinió d'un personatge, però no són ben bé marques d'inserció.

9. CONCLUSIONS

Com a conclusió, podem assenyalar que la quantitat total de parèmies tirantianes oscil·la al voltant de les 250, per damunt, doncs, de la xifra de 200 assenyalada per Guia 1995. No obstant això, creiem que és convenient de repassar l'aplec paremiològic ací presentat a la llum de la comparança amb d'altres clàssics valencians del XV: d'aquesta manera, podríem veure si algunes de les parèmies que incloem ací ho són de veres o si responen, més aïna, a sentències d'autor –en qualsevol cas, la paremiologia susceptible d'aquests dubtes es troba en la frontera entre fraseologia popular i estil d'autor, ço és, no deixen de ser exemples relacionables amb els refranys, proverbis, etc. Tradicionals.

La distribució parèmica és força equilibrada al llarg de la novel·la, fet que ens posa sobre la pista d'una autoria única⁷ i que desmunta la idea d'un Martorell popularitzant enfrontata un Galba allunyat de la sensibilitat fraseològica.

10. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CASANOVA, EMILI (1994), «Llengua popular i col·loquial al *Tirant lo Blanch*», dins *Miscel·lània Joan Fuster*, v. VIII, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàgs. 119-138.
- CONCA, MARIA (1997), *Paremiologia*, València, Universitat de València.
- ESCRIVÀ, VICENT (1992), «Els refranys en el *Tirant lo Blanc*», en *ELLiLC (Estudis de Llengua i Literatura Catalanes)*, XXIV (=Miscel·lània Jordi Carbonell, 4), pp. 21-42.
- GUIA I MARÍN, JOSEP (1995), «Introducció a la fraseologia del *Tirant*», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 20, pp. 129-142.
- MARTORELL, JOANOT (2004), *Tirant lo Blanch*, ed. a càrrec d'Albert G. Hauf i Vicent J. Escartí, València, Editorial Tirant lo Blanc.
- MOLL, FRANCESC DE B. (1934), «Els refranys del *Tirant lo Blanch*», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 15, pp. 169-172.
- OXFORD UNIVERSITY COMPUTING SERVICE (1988), *Micro OCP*, Oxford, Oxford University Press.

⁷ Almenys d'inici: una altra cosa és que algú o alguns hi ficaren mà en el transcurs que va des de la mort de Martorell fins a la primera edició.